

12. Лернер И.Я. Дидактическая система методов обучения. – М.: Знания, 1996. – 367 с.
13. Степашко Л.А. Проблема активности и самостоятельности учащихся в советской дидактике (1917–1933): Автореф. дис. ... канд. пед. наук. – М., 1966.
14. Степко М.Ф., Болубаш Я.Я., Шинкарук В.Д., Грубінко В.В., Бабин І.І. Болонський процес у фактах і документах. – Тернопіль: Вид-во ТДПУ ім. В. Гнатюка, 2003. – 52 с.
15. Талызина Н.Ф. Бихевиоризм как психологическая основа программированного обучения // Управление процессом усвоения знаний. – М., 1984. – С. 251–259.
16. Ушинский К.Д. Произведения. – М.: Изд-во АПН РСФСР, 1948. – Т. 8. – 620 с.

УДК 316

Дорохіна І.В.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАСТУПНОСТІ ЯК ПРОВІДНА ПЕДАГОГІЧНА УМОВА ФОРМУВАННЯ ВМІНЬ САМОСТІЙНОГО НАВЧАННЯ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ПРОФЕСІЙНО СПРЯМОВАНОЇ В ПЕДАГОГІЧНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ

Наступність можна розглядати як поняття, що належить до сфери філософії, психології, педагогіки, методики. У будь-якому випадку сутність залишається незмінною – зв'язок між минулим, теперішнім і майбутнім.

Вивчення філософських аспектів проблеми (В.С. Батурич, Г.М. Ісаєнко, О.О. Стернин, О.В. Тимофєєва та ін.) має важливе методологічне значення для визначення місця і шляхів реалізації наступності в розвитку ідей організації творчого самостійного навчання за сучасних умов. Найбільш значущими в контексті досліджуваної проблеми є такі аспекти наступності: наступність як поступовий розвиток; як момент зв'язку явищ з утриманням позитивного, раціонального, прогресивного; як перехід від більш легких до більш складних задач. Неперевершені можливості щодо реалізації наступності вбачаємо саме у процесі вивчення іноземної мови професійно спрямованої як однієї з найбільш складних загальноосвітніх дисциплін у вищій педагогічній школі для формування вмінь самостійного навчання.

Метою статті є обґрунтування визначення забезпечення наступності як провідної умови формування вмінь самостійного навчання у процесі вивчення іноземної мови професійно спрямованої у педагогічному університеті.

Під час визначення сутності наступності в навчанні вказують на такі її якісні характеристики, як універсальність і поліфункціональність. Наступність визначають як необхідний компонент установалення співвідношення між новими і попередніми етапами навчання. Причому кожен новий етап будується з опорою на вже наявний досвід, що полегшує адаптацію до нових умов навчання. Аналізуючи психолого-педагогічні погляди на наступність, слід звернути увагу на положення про закономірності пізнавальної діяльності учнів і студентів

(Ю.К. Бабанський, Т.М. Болдишева, А.О. Киверляг та ін.). У багатьох дослідженнях наступність пов'язують з принципом систематичності й послідовності [1]. Подібне співвідношення умовно можна розглянути як співвідношення “внутрішнього” і “зовнішнього”. Так, аналіз визначень послідовності й наступності засвідчує, що перше є регулюючим порядком змінення ланок і етапів, друге встановлює внутрішні зв'язки цих етапів, характер реалізації послідовності. Системність передбачає зв'язки між рівнями асоціацій, наступність пояснює внутрішню природу цих зв'язків.

Наступність забезпечує динамічний розвиток і стійкість будь-якої системи, пов'язуючи в єдине ціле її окремі компоненти. Сутність наступності проявляється в цілісності й спрямованості всієї системи.

Щодо розуміння наступності становить особливий інтерес дослідження якісних змін, що відбуваються в особистості студента, де вона сприймається як зв'язок, послідовність, безперервність. Зв'язки щодо наступності знаходяться у самій природі мислення, зумовлюються об'єктивними законами вищої нервової діяльності, законами психології й фізіології, а також забезпечують успішне здійснення розумової діяльності [3, 17].

О.В. Брушлинський указує на обов'язковий творчий характер процесів мислення і розкриває його психологічний механізм (аналіз через синтез). У своєму твердженні автор спирається на те, що безперервний взаємозв'язок і взаємоперехід між усвідомлюваним і неусвідомлюваним є одним із найважливіших механізмів усього психічного. Питання розуміння і розмежування усвідомлюваного і неусвідомлюваного під час вивчення іноземної мови залишаються далекими від остаточного розв'язання. Таким чином, наступність у процесі вивчення іноземної мови є такою ж обов'язковою, як обов'язковим є безперервний взаємозв'язок між попередніми і подальшими стадіями психічного процесу [3, 207].

Розкриття механізму наступності дозволяє констатувати, що будь-який процес розвитку і засвоєння нового наполягає на аналізі вже наявних знань, де встановлюється асоціативний зв'язок між новим і старим, а потім здійснюється перехід до наступного рівня діяльності.

Так, механізм наступності може включати: 1) стійке ядро інформації; 2) збереження й утримання в новому знанні найбільш важливих елементів раніше відомого; 3) діалектичне заперечення попереднього знання; 4) розвиток елементів, сторін попереднього знання, що знаходились раніше у зародковому стані (за В.Ф. Башаріним).

Аналіз літературних джерел засвідчує, що дослідження наступності мають як основу необхідність підготовки того, хто навчається, до наступного етапу або розглядають наступність як спосіб адаптації до нових умов. Так, на думку О.М. Орлова, реалізацію наступності необхідно розглядати як процес, в основі якого накопичуються

факти для аналізу, корекції і прогнозування розвитку особистості на кожному етапі безперервної освіти.

У визначенні структури наступності цікавими є такі бачення різних дослідників.

С.М. Годник висуває думку про те, що системно-структурне подання наступності можна отримати, розглядаючи системне утворення внутрішньої позиції того, хто навчається, яке формується у навчально-виховному процесі. Автор вважає, що наступність формує цілісну логіку розвитку особистості зі стадіями адаптації, становлення, зрілості й перетворення.

На кожному рівні наступності передбачається зміст, який дозволяє доводити теоретичні ідеї до практичних умов і певних конкретних рішень. Основа для переходу від однієї стадії до іншої характеризується зміною типу діяльності і ставлення людини до дійсності. Головна ознака суб'єктності – здатність свідомо й активно брати участь у розв'язанні протиріч навчально-виховного процесу.

Вивчення структури є неможливим без вивчення виконуваних нею функцій. У психолого-педагогічній літературі виділяють методологічні (відносяться до теорії організації процесу навчання) і регулятивні (відображують питання практики реалізації наступності) функції. До перших відносять функцію систематизації, динамічну, конструктивну й інтегративну. До других – структурно-змістову, субординативну, констатуючу функції.

Для теоретичного відтворення змін у комплексних (багаторівневих) системах виділяють дві форми наступності:

- наступність на одному рівні (пов'язана з кількісними змінами);
- наступність на різних рівнях (пов'язана з якісними змінами).

Визнаючи процес самостійного навчання складноорганізованої системи, вважаємо, що кількісні зміни в розвитку студентів на кожній стадії забезпечують можливість переходу до іншої стадії навчання, спричиняють відповідні якісні зміни і для кожної стадії можна визначити ступінь готовності переходу до наступної стадії навчання.

Як наслідок – процес самостійного навчання є послідовним переходом кількісних змін в якісні, оновленням попереднього досвіду, знань, їх переосмислення і розвитку в усіх сферах життя студентів зі зміною ступеня кожної стадії самостійного навчання.

Зв'язки наступності в самостійному навчанні створюють умови для формування світогляду, пізнавальної активності й самостійності, а також ґрунтуються на психологічних закономірностях розумової діяльності людини. Вона спричинює необхідність переходу від одного етапу розумової діяльності до іншого, більш складного, від менш складного рівня асоціацій до більш складного.

Уміння поєднувати асоціативні рівні, узагальнювати і виводити нове генералізоване знання, розуміти причинно-наслідкові зв'язки і систематизувати теоретичні знання і практичний досвід є дуже необхідними повною мірою у процесі вивчення іноземної мови взагалі й іноземної мови

професійно спрямованої у педагогічному університеті. Постійне накопичення комунікативних, граматичних, фонетичних навичок, збагачення словникового запасу, що забезпечує опанування студентом іноземної мови, переконують у тому, що у процесі самостійного навчання іноземної мови професійно спрямованої досить важливою є наступність. Вивчення іноземної мови й уміння говорити мовою іншого народу є здатністю не просто почути й правильно відреагувати, але й зрозуміти і прийняти світ тієї людини, мовою якої говориш, уміти донести їй своє світосприйняття.

Цілісність, поступовість і перспективність у взаємозалежних діяльностях учіння і навчання вказують також на взаємодії різних аспектів наступності, властивих визначеним процесам.

Аналіз наукових джерел дає підстави виділити такі дефініції: учінню властива навчально-пізнавальна наступність; навчанню – процесуально-діяльнісна, навчальна наступність. Вони поєднуються і взаємоперетинаються саме в самостійному навчанні, оскільки студент є як тим, хто навчає, так і тим, кого навчають. Іншими словами, процеси учіння і навчання поєднуються і перетворюються на єдність, яку називаємо самостійним навчанням.

Структурними компонентами навчально-пізнавальної наступності є:

- 1) мотиваційно-цільовий компонент – мотив, цілепокладання, пізнавальний інтерес;
- 2) змістовно-діяльнісний компонент забезпечує наступність у змісті навчання і діяльності студентів з оволодіння цим змістом;
- 3) навчально-операційний компонент забезпечує взаємозв'язок і послідовність елементів: а) навчальних умінь і навичок, б) розумових умінь і навичок, в) розвиток культури розумової праці;
- 4) оцінно-рефлексивний забезпечує контроль, оцінку, аналіз, пізнання;
- 5) компонент організації і планування навчальної діяльності забезпечує а) організацію навчально-пізнавальної діяльності, б) створює сприятливі умови для неї, в) організацію і планування навчальної діяльності і вільного часу.

Передбачається, що на будь-якому етапі вивчення іноземної мови необхідно формувати певні організаційні вміння: правила користування словниками, довідниками (у тому числі й на електронних носіях) тощо. Крім того, для підвищення якості вивчення іноземної мови природним напрямом є формування вмінь самоосвіти, рефлексії, самостійної роботи для забезпечення вдосконалення вмінь іншомовного мовлення, письма, граматики, стилістики, а також формування вмінь постійного тренування, реалізації у своїй практичній іншомовній підготовці.

Процесуально-діяльнісна наступність діяльності викладання містить такі структурні компоненти:

- 1) нормативний компонент забезпечує нормативність результатів діяльності;
- 2) організаційно-методичний компонент забезпечує: а) створення умов для навчальної

діяльності; б) відбір методів і засобів для здійснення навчальної діяльності;

3) регулятивно-стимулюючий компонент забезпечує: а) регулювання стилю спілкування для стимулювання діяльності; б) регулювання компонентів наступності в навчальній діяльності; в) стимулювання навчальної діяльності; г) забезпечення відповідного рівня спілкування;

4) контрольно-оцінний компонент забезпечує а) контроль за навчальною діяльністю; б) оцінку результатів навчальної діяльності; в) контроль за перебігом процесу і його корекцію.

Отже, можна конкретизувати розуміння категорії наступності, а також механізм її функціонування у процесі вивчення іноземної мови, що забезпечує перехід до етапу більш детального розгляду й аналізу завдань функціонування окремих компонентів наступності в діяльності самостійного навчання у процесі вивчення іноземної мови професійно спрямованої в педагогічному університеті.

Саме цим обумовлюється визначення забезпечення наступності як провідної педагогічної умови формування вмінь самостійного навчання у процесі вивчення іноземної мови професійно спрямованої в педагогічному університеті.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бабанский Ю.К. Рациональная организация учебной деятельности. – М.: Знание, 1981. – 96 с.
2. Барабанова Г.В. Методика навчання професійно орієнтованого читання в немовному ВНЗ: (Монографія). – К.: Фірма “ІНКОС”, 2005. – 315 с.
3. Брушлинский А.В. Мышление и прогнозирование. – М.: Мысль, 1979. – 230 с.
4. Коршунов А.М. Теория отражения и активность субъекта. – М.: Знание, 1978. – 64 с.
5. Професійне становлення майбутнього вчителя: Монографічний огляд / За ред. д. п. н., професора Л.В. Кондрашової. – Кривий Ріг, 2006. – 327 с.

УДК 316.628

Жуков С.М.

ДУХОВНІ ПОТРЕБИ ТА ІНТЕРЕСИ: КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ

У статті показані механізми взаємодії духовних потреб та інтересів між собою, а також з іншими категоріями і поняттями; наведені роль і значення духовних інтересів та потреб у життєдіяльності та життєтворчості людини.

Ключові слова: духовні інтереси, духовні потреби.

В статті показані механізми взаємодія духовних потребностей и интересов между собой, а также с другими категориями и понятиями; приведены роль и значение духовных интересов и потребностей в жизнедеятельности и жизнетворчестве человека.

Ключевые слова: духовные интересы, духовные потребности.

Mechanisms (methods) of interaction in mental needs and interests between them and also with other

categories and ideals are shown in this article. The role and significance of mental interests and needs in vital functions and creation is given there.

Keywords: mental interests, mental needs.

Кожне з понять “духовність”, “потреби”, “інтереси” – досить складна наукова категорія, а якщо їх поєднати, то це дуже складна наукова проблема, яка потребує вирішення. Що таке духовні потреби та інтереси, їх взаємодія, як вони пов’язані з мотивами, бажанням, пізнанням тощо, яка ієрархія потреб та інтересів? Мета статті – вирішення зазначеної проблеми комплексно.

Одним із проявів залежності людини від зовнішнього світу є її потреби. Потреба ж людини – жити усвідомленим, повноцінним, наповненим, багатим (у тому числі й духовно) життям (пізнавати, прагнути, переживати, дивуватися, радуватися, творити та ін.).

Перш ніж зрозуміти, що таке духовні потреби та інтереси, необхідно усвідомити, що таке взагалі в широкому розумінні потреби та інтереси. Поки що немає загальноприйнятого психологічного визначення поняття “потреба”.

Потреби – це динамічно-активні стани особистості, які виражають її залежність від конкретних умов існування і породжують діяльність, спрямовану на усунення цієї залежності.

“Потреби – це рушійна сила розвитку особистості” [7, 386].

Існують матеріальні і духовні потреби.

Духовні потреби – це прагнення набути і збагатити свою духовність. Нескінченно різноманітний арсенал духовності: знання про світ, суспільство і людину, мистецтво, література, релігія, філософія тощо.

Проблемі потреб присвячені фундаментальні праці таких дослідників, як: О. Здравомислова, М. Кагана, О. Киричука, Д. Кікнадзе, О. Уледова, В. Щадрикова, Ю. Шарова, Ш. Чхартишвілі, В. Ядова, П. Ярве, Г. Мюррея (його концепція “потреба – особистість”), А. Маслоу (ієрархічна теорія потреб), У. Томаса (його розуміння потреб) та ін.

Потреби поділяли відповідно до видів: А. Маслоу вбачав 15 різновидів, В. Мак-Дугалл – 18, К. Обухівський – 120. Можна їх звести до семи, нас найбільше цікавитимуть три:

- 1) духовні потреби (запити);
- 2) спілкування (у широкому розумінні);
- 3) самовираження (у тому числі й у мистецтві).

Усі потреби стоять в ієрархічному порядку (А. Маслоу):

Фізіологічні → потреба в безпеці → приналежність, любов → повага → пізнавальні потреби → естетичні потреби → самоактуалізація.

Одна з якостей потреб – їх пасивно-активний характер. З одного боку, вони задаються людині умовами її біосоціального існування і пов’язані з виникненням дефіциту чогось у нормальній життєдіяльності – соціальній або біологічній, а з другого – потреби детермінують активність, спрямовану на ліквідацію цього дефіциту.